

НАПРЯМИ ТА СПОСОБИ АДАПТАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ДО ЗАКОНОДАВСТВА ЄС

TRENDS AND METHODS OF ADAPTATION OF UKRAINIAN CRIMINAL PROCEDURE LEGISLATION TO EU LEGISLATION

Зуєв В.В., к.ю.н., адвокат,
асистент кафедри кримінального процесу

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена дослідженню проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. Згадуються історичні юридичні передумови для здійснення адаптації законодавства України до законодавства ЄС у цілому. Відзначається, що євроінтеграційні процеси України передбачають необхідність здійснення системи заходів законодавчого, інституційного, організаційного характеру, спрямованих на зближення законодавства України у сфері кримінальної юстиції і безпеки із правом Європейського Союзу. Це у тому числі необхідність, оскільки забезпечення відповідності вітчизняного законодавства *acquis* ЄС є одним із критеріїв членства в Європейському Союзі.

Звертається увага на забезпечення термінологічної єдності, доводиться, що саме адаптація законодавства, як тривалий динамічний, але односторонній процес, на відміну від гармонізації чи уніфікації, видається найбільш коректним терміном, що характеризує формат «зближення» законодавства України та ЄС.

Висвітлюється питання поняття «законодавство ЄС», наводиться його структура та детально аналізується така його складова як директива як одне із основних джерел кримінального процесуального права ЄС. Наводиться коло чинних директив ЄС з метою проілюструвати їх предметну розгалуженість, більшість з яких спрямована на гарантування процесуальних прав учасників кримінального провадження. Особливу увагу приділяється досвіду інших країн у способах імплементації директив та іншого законодавства ЄС до національного. Також у цьому контексті досліджується поняття та обсяг кримінального процесуального законодавства України та передбачені на сьогодні способи внесення змін до нього.

З'ясовуються основні напрями та способи адаптації кримінального процесуального законодавства України, звертається увага на необхідності формування професійної правосвідомості працівників правоохоронних органів і суддів, орієнтованої на дотримання європейських цінностей і стандартів у професійній діяльності, та протидії корупційним ризикам. Визначаються пріоритетні напрями розвитку науки кримінального процесу, спрямовані на створення теоретичних концепцій адаптації норм кримінального процесуального законодавства України до *acquis* Європейського Союзу.

Ключові слова: законодавство ЄС, кримінальне процесуальне законодавство, апроксимація, адаптація законодавства, директива.

The article is dedicated to the study of the problem of adaptation of criminal procedural legislation of Ukraine to the EU law. The author describes the historical legal prerequisites for the adaptation of Ukrainian legislation to EU law in general. The article notes that Ukraine's European integration processes require a system of legislative, institutional and organisational measures aimed at approximation of Ukrainian criminal justice and security legislation with the EU law. This is also a necessity, since ensuring the compliance of domestic legislation with the EU *acquis* is one of the criteria for membership in the European Union.

Attention is focused on ensuring terminological unity, and it is demonstrated that it is the adaptation of legislation, as a long-term dynamic but one-sided process, as opposed to harmonisation or unification, that seems to be the most correct term to describe the format of "approximation" of Ukrainian and EU legislation.

The issue of the concept of "EU legislation" is described, its structure is presented and such a component as a directive is presented as one of the main sources of EU criminal procedure law is analysed in detail. The author provides a list of current EU directives to illustrate their substantive diversity, most of which are aimed at guaranteeing procedural rights of participants to criminal proceedings. Special attention is given to the experience of other countries in implementing directives and other EU legislation into national legislation. Also in this context, the author examines the concept and scope of criminal procedure legislation of Ukraine and the ways of amending it currently envisaged.

The author identifies the main directions and methods of adaptation, and draws attention to the need to form a professional legal consciousness of law enforcement officers and judges focused on compliance with European values and standards in their professional activities and countering corruption risks. The article identifies the priority areas of development of the science of criminal procedure aimed at creating theoretical concepts of adaptation of the criminal procedure legislation of Ukraine to the EU *acquis*.

Key words: EU legislation, criminal procedure legislation, approximation, adaptation of legislation, directive.

Вступ. Питання адаптації кримінального процесуального законодавства України до законодавства Європейського Союзу – новий виклик у правовій політиці держави. Підвалини зближення законодавства України та ЄС були закладені ще на початку цього століття – спочатку ЗУ «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» № 228-IV від 21.11.2002 р. [1], пізніше ЗУ «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» № 1629-IV від 18.03.2004 р. [2]. Новий етап адаптації законодавства України до законодавства ЄС у сфері кримінального процесу розпочався із прийняттям Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікованої Законом України від 16 вересня 2014 р. [3]. Неодноразово наголошувалось про важливість цієї Угоди – так, О.Г. Шило

зазначала, що Угода «нарешті створила підґрунтя для подальших стратегічних реформацийних процесів у всіх сферах суспільного життя, що в сукупності забезпечать утвердження і визнання у державі європейських цінностей поваги до прав людини і основоположних свобод, демократії, верховенства права» [4].

Із 2022 року стала очевидною невідворотність цього процесу, оскільки Україна великою ціною виборює не лише власну незалежність, а і свій вибір на шляху до членства у ЄС. 17 червня 2022 року Європейська комісія рекомендувала Європейській раді надати Україні статус кандидата на вступ до Європейського Союзу. 23 червня 2022 року під час саміту лідерів країн ЄС Україна отримала статус кандидата на членство у ЄС [5]. Таким чином, питання адаптації законодавства України до законодавства ЄС набуває безпрецедентної для України практичної актуальності.

Стан дослідження. Проблема адаптації кримінального процесуального законодавства України до зако-

нодавства Європейського Союзу є відносно новою для науки кримінального процесу, що пояснює її недостатню наукову розробленість. Значно більш ґрунтовно її опрацьовано в роботах вчених у галузі міжнародного права, хоча наявними є й окремі наукові джерела з інших галузей права, зокрема, слід відзначити роботи О. Д. Крупчана, В. І. Муравйова, К. Б. Пусан, Т. М. Середи, О. М. Синюк, О. Я. Трагнюк, І. В. Яковюка. Кримінальних процесуальних аспектів адаптації законодавства України до законодавства ЄС у тій чи іншій мірі в своїх роботах торкалися О. Г. Шило, В. В. Луцик, Р. А. Климкевич та інші.

Постановка проблеми. Наведене обумовлює необхідність дослідження проблеми адаптації законодавства України до права Європейського Союзу, в тому числі кримінального процесуального законодавства, з'ясування напрямів його адаптації, а також перспектив розвитку науки кримінального процесу, що створить належне теоретичне підґрунтя для майбутніх законодавчих новацій.

Основний матеріал. Адаптація законодавства України до *acquis communautaire* (або *acquis ЄС*) є пріоритетною складовою процесу інтеграції України до Європейського Союзу. Крім того, забезпечення відповідності вітчизняного законодавства *acquis ЄС* є одним із критеріїв членства в Європейському Союзі (так званий третій Копенгагенський критерій членства). Необхідність узгодження законодавства як умова членства в Європейському Союзі пояснюється тим, що подібність правопорядку держави з правопорядком останнього дає змогу належним чином реалізувати установчі завдання і цілі та створює правові підстави для належного виконання ними взятих на себе договірних зобов'язань. Україна має забезпечити поступову адаптацію внутрішнього законодавства, що регулює правові відносини у різних сферах, до права Європейського Союзу. Згідно з положеннями вищезгаданої Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, адаптація полягає у приведенні законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність із «*acquis communautaire*». Це передбачає необхідність ухвалення законодавства України, створення інституційних механізмів та здійснення відповідних дій як на міжнародному рівні у взаємовідносинах України з ЄС, так і в правопорядку України.

Але на початку необхідно акцентувати увагу на термінології, оскільки в різних джерелах зустрічається не зовсім точна та коректна форма «зближення» законодавств, а тому для забезпечення термінологічної єдності необхідно розрізняти наступні поняття. Апроксимація законодавства – процес досягнення певного рівня узгодженості законодавства відповідних суб'єктів. Здійснюється за допомогою адаптації, гармонізації, уніфікації законодавства, що відрізняються між собою предметом і методом правового регулювання, обсягом, глибиною, ступенем досягнення відповідності правових систем, джерелами, їхнім співвідношенням з національним правом, метою правового регулювання, колом суб'єктів нормотворення, способом введення в дію та способами імплементації. *Адаптація законодавства* – односторонній процес приведення законодавства держави у відповідність до законодавства іншого суб'єкта (наприклад, ЄС). *Гармонізація законодавства* (грецьк. *harmonia* – співзвуччя, благополуччя) – багатосторонній процес узгодження законодавства, результатом чого є подолання суперечностей і формулювання мінімальних правових стандартів за допомогою затвердження загальних правових принципів для відповідних суб'єктів. У праві ЄС здійснюється за допомогою директив та рекомендаційних актів. *Уніфікація законодавства* (лат. *unio facere* – робити єдиним) – процес повного узгодження законодавства відповідних держав шляхом приведення їх до єдиної системи, однакових нормативів. У праві ЄС здійснюється за допомогою регламентів [6]. Таким чином, саме адаптація законодавства, як

тривалий, динамічний, але односторонній процес, видається найбільш коректним терміном, що характеризує «зближення» законодавства України та ЄС.

Очевидно, що не існує кримінального процесуального права ЄС у класичному розумінні, адже немає єдиного кримінального процесуального кодексу ЄС та уніфікованих правил здійснення судочинства у всіх державах-членах ЄС. Однак це не означає, що не можна говорити про європейське кримінальне процесуальне право в широкому сенсі. Компетенція ЄС у цій сфері полягає у створенні наднаціональних кримінальних процесуальних норм. Нині ЄС є єдиною у світі регіональною інтеграційною організацією, керівні інститути якої уповноважені видавати юридично обов'язкові акти з питань кримінального процесу, які для вступу в силу не потребують ратифікації з боку держав-членів і навіть можуть прийматися без згоди окремих з них [7, с. 162]. Вважаємо за можливе поділити цей масив нормативних актів, що регулюють окремі аспекти кримінального процесу, на: 1) законодавство ЄС, що регулює національне кримінальне процесуальне законодавство (норми ЄС, які зобов'язують держав-членів ЄС імплементувати ці норми в національне законодавство; покликане сприяти зміцненню принципу взаємного визнання судових рішень у межах ЄС); 2) законодавство ЄС, що регулює міжнародну співпрацю у кримінальних справах (наприклад, Директива про Європейський ордер на проведення розслідування, яка зобов'язує держав-членів ЄС змінити свої національні правила співробітництва або ж запровадити нові правила співробітництва з метою імплементації норм цієї директиви); 3) законодавство, що регулює співробітництво між державами під час виконання вироків та інших рішень (стосується виконання на території держав-членів ЄС рішень, які були прийняті на території інших держав-членів ЄС, та регулює співпрацю між державами-членами ЄС, що стосується виконання як проміжних рішень – Директиви про Європейський охоронний ордер, Регламенту про Європейський Ордер на арешт та конфіскацію майна, так і виконання кінцевих рішень – Рамкове Рішення про застосування принципу взаємного визнання судових рішень про призначення покарання у вигляді позбавлення волі або заходів, пов'язаних з позбавленням волі з метою їх реалізації в ЄС); 4) законодавство, що регулює заснування та функціонування наднаціональних органів (наприклад, Регламент Європейського Парламенту та Ради про Агенцію ЄС для співробітництва у сфері кримінальної юстиції (Євроюст) № 2018/1727 від 14.10.2018 р.).

Кримінальне процесуальне законодавство ЄС є багаторівневим. Норми створюються на європейському рівні, а потім підлягають імплементації в національне (внутрішнє) законодавство держав-членів. Тобто національні органи влади повинні впровадити європейські стандарти у свою національну систему правосуддя. Взаємозв'язок законодавства ЄС з національним правом держав-учасниць ЄС зумовлений принципом прямої дії норм ЄС на території держав-членів, принципом первинності законодавства ЄС та принципом субсидіарності, який чітко розмежує компетенцію ЄС і компетенцію держав-учасниць [8, с. 246].

Основним джерелом кримінального процесуального права ЄС є *директива*, яка не має прямої юридичної сили на території держав-членів ЄС та передбачає подальшу імплементацію її норм у національне кримінальне процесуальне законодавство держав-членів. Директива Європейського Союзу (European Union Directive) – це законодавчий акт, який зобов'язує держави-члени ЄС вжити заходів для досягнення цілей, зазначених у директиві [9, с. 155]. Більшість із директив стосуються правової регламентації процесуальних прав учасників кримінального провадження (зокрема, права на переклад, права на інформацію, права на правову допомогу та інші), а також

запровадження інструментів міжнародного співробітництва. Але на відміну від регламентів, директиви не підлягають загальному застосуванню, доки вони не адресовані всім державам-членам ЄС. Директиви обов'язкові лише для своїх адресантів. У разі, якщо адресантами є всі країни-члени ЄС, тоді директива стає загальнообов'язковою. У той же час директива є реалізацією принципу субсидіарності, який є «одним з нормативних постулатів європейської інтеграції» [10, с. 25]. Адже якщо приймається директива, то деталі, які нею не охоплені, залишаються на розсуд держав-членів ЄС. Очевидно, що недоцільно на європейському рівні забезпечувати надмірну деталізацію регулювання суспільних відносин, зокрема і в кримінальній процесуальній сфері.

Як вже зазначалось, держави зобов'язані досягти цілей, які зазначені у преамбулі директиви, однак держава має право самостійно вибирати, як і яким чином буде відбуватися інтеграція директиви у правову систему держави. Тим самим підкреслюється, що ЄС встановлює лише *цілі та напрями внутрішньодержавних перетворень, а не встановлює, які законодавчі акти повинні бути прийняті*. Імплементация може здійснюватися у різний спосіб: парламентська ратифікація, прийняття підзаконного акта або ж, якщо держава вважає це за необхідне та достатнє, прийняття судового рішення. Наприклад, аналізуючи імплементацию Директиви про Європейський ордер на проведення розслідування № 2014/41/ЄС від 03.04.2014, варто зауважити, що держави-члени ЄС вибрали різні правові форми вираження цих норм у своєму національному законодавстві. Зокрема, це відбувалося шляхом прийняття спеціальних законів про імплементацию директиви та виконання ордеру (Бельгія, Італія, Болгарія); впровадження нових статей у національні КПК (Нідерланди, Латвія, Естонія); впровадження нових статей у національне законодавство, що регулює питання співробітництва у кримінальних справах (Німеччина, Австрія, Угорщина); систематизація всіх імплементацийних актів щодо європейських ордерів в одному законі (Іспанія) [11, с. 49].

Така практика є вкрай цікавою та актуальною, адже Україні необхідно розробити найбільш прийнятний та ефективний шлях імплементации різних нормативних актів ЄС у сфері кримінального процесу. Зрозуміло, що імплементация норм директив Європейського Союзу на сьогодні не є обов'язковими для України. Однак на доцільність та важливість їх впровадження згадували у своїх наукових працях чимало вчених-процесуалістів. Так, В.В. Рогольська з цього питання зазначає, що «вивчення досвіду держав-членів ЄС щодо побудови загальної кримінально-правової політики, зокрема в галузі кримінального судочинства, для нас не є обов'язковим, оскільки Україна не є членом ЄС, але є вельми важливим, адже має на меті визначення орієнтирів реформування національного законодавства в частині реалізації права на справедливий суд» [12, с. 267]. У цьому контексті варто нагадати, що кримінальне процесуальне законодавство України також є багаторівневим та неоднорідним. Так, відповідно до ч. 2 ст. 1 КПК України «кримінальне процесуальне законодавство України складається з відповідних положень Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу та інших законів України» [13]. Тобто законодавець пропонує досить вузьке значення поняття законодавства, яке обмежується лише «законами України», залишаючи поза межами інші підзаконні нормативно-правові акти. Також у кримінальній процесуальній доктрині «законодавство» пропонують розглядати у широкому значенні, до якого також слід віднести й суддєтворене право – національну судову практику вищого судового органу та рішення ЄСПЛ [14, с. 18, 23, 76–77]. «Зміни до кримінального процесуального законодавства України можуть вноситися виключно законами про внесення змін

до цього Кодексу та/або до законодавства про кримінальну відповідальність, та/або до законодавства України про адміністративні правопорушення» (ч. 3 ст. 1 КПК України) [13]. У зв'язку із цим виникає необхідність визначитись, чи запропонований законодавцем шлях імплементации законодавства є вдалим рішенням з огляду на величезний та розгалужений масив як кримінального процесуального законодавства ЄС, так і власне національного кримінального процесуального законодавства, навіть з урахуванням його вузького розуміння.

На підтвердження цього, як приклад, можна навести такі директиви, прийняті у сфері кримінального процесу: Директива про право на переклад у кримінальному процесі 2010/64/ЄС від 20.10.2010 [15]; Директива про Європейський охоронний ордер 2011/99/ЄС від 13.12.2011 [16]; Директива про право на отримання інформації в кримінальному провадженні 2012/13/ЄС від 22.05.2012 [17]; Директива про встановлення мінімальних стандартів прав, підтримки та захисту потерпілих 2012/29/ЄС від 25.10.2012 [18]; Директива про право на доступ до адвоката в кримінальному процесі та в процедурі, пов'язаній з Європейським ордером на арешт, і про право на повідомлення третьої особи про позбавлення волі і про спілкування з третіми особами та консульськими співробітниками у разі утримання під вартою 2013/48/ЄС від 22.10.2013 [19]; Директива про Європейський ордер на проведення розслідування у кримінальних справах 2014/41/ЄС від 03.04.2014 [20]; Директива про заморожування і конфіскацію засобів вчинення та доходів від злочинів у Європейському Союзі 2014/42/ЄС від 03.04.2014 [21]; Директива про посилення деяких аспектів презумпції невинуватості і право бути присутнім у суді в ході кримінального судочинства 2016/343/ЄС від 09.03.2016 [22]; Директива про процесуальні гарантії для неповнолітніх підозрюваних чи обвинувачених у кримінальному провадженні 2016/800 від 11.05.2016 [23]; Директива про правову допомогу підозрюваним та обвинуваченим у кримінальному провадженні, а також особам, до яких застосована процедура Європейського ордеру на арешт 2016/1919 від 26.10.2016 [24]. Як можна зрозуміти із назв зазначених вище директив, більшість з них спрямована на гарантування процесуальних прав учасників кримінального провадження, а також запровадження інструментів міжнародного співробітництва у кримінальних провадженнях [11, с. 50].

Аналіз стратегічних напрямів подальшого реформування кримінального процесуального законодавства України з метою адаптації його до *acquis* ЄС у секторі кримінальної юстиції дозволяє виділити такі пріоритетні завдання у цій сфері: – запровадження режиму реалізації європейських стандартів здійснення кримінального судочинства, що містяться зокрема у згадуваних директивах, передбачає також необхідність зміни професійної правосвідомості працівників правоохоронних органів і суддів, формування правозастосовної практики, що орієнтовані на дотримання європейських цінностей і стандартів, а також практики Європейського суду з прав людини [4, с. 114]; – посилення взаємодії органів досудового розслідування і суду України із компетентними органами держав-членів ЄС щодо співробітництва у формі надання взаємної правової допомоги у кримінальних провадженнях та екстрадиції; – застосування усіх можливих механізмів боротьби з різними видами злочинів, що передбачає удосконалення існуючої нормативної основи діяльності правоохоронних органів держави, а також інтенсифікації співробітництва компетентних органів щодо обміну інформацією; – усунення корупційних ризиків кримінального процесуального законодавства України, що створюють умови для корупційних практик осіб, які здійснюють кримінальне провадження. Такі ризики пов'язані з недосконалістю законодавства, що регламентує кримінальне

провадження [4, с. 117]. Вказані положення, безумовно, не претендують на висчерпність їх переліку.

Висновки. На завершення варто зазначити, що проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до аспис ЄС потребують подальшого наукового дослідження, адже за останній рік отримали новий та безпрецедентно практичний імпульс. Важливо застосовувати найбільш ефективні способи такої адаптації з урахуванням як вітчизняної традиції нормотворення, так і досвіду інших країн, які вже пройшли цей шлях.

Необхідно при цьому не обмежуватись лише посиленням взаємодії правоохоронних органів України з правоохоронними органами країн-членів ЄС чи включення окремих термінів або процедур до національних норм, а й приділити увагу формуванню професійної правосвідомості працівників правоохоронних органів і суддів, орієнтованої на дотримання європейських цінностей і стандартів у професійній діяльності, та протидії корупційним ризикам, що закладаються вже на етапі створення недосконалих юридичних норм.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України № 228-IV від 21.11.2002 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-15#Text> (дата звернення: 14.08.2023).
2. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу : Закон України № 1629-IV від 18 берез. 2004 р. // Відом. Верхов. Ради України. – 2004. – № 29. – Ст. 367. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text> (дата звернення: 14.08.2023).
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 30.11.2015. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#top (дата звернення: 14.08.2023).
4. Шило О.Г. Проблеми адаптації кримінального процесуального законодавства України до права Європейського Союзу. *Вісник Національної академії правових наук України*. № 2(85). 2016. С. 109–122. URL: http://visnyk.kh.ua/web/uploads/pdf/ilovepdf_com-109-122.pdf (дата звернення: 14.08.2023).
5. Інтернет ресурс URL: <https://www.epravda.com.ua/news/2022/06/23/688479/> (дата звернення: 14.08.2023).
6. Євлевська, О. Л. Адаптація законодавства як умова майбутнього членства України в Європейському Союзі. Держ. буд-во та місц. самоврядування : зб. наук. пр. ; редкол. : Ю. П. Битяк та ін. – Х. : Право, 2009. – Вип. 17. – С. 123.
7. Козерацька О.С. Правові основи співробітництва в сфері кримінального судочинства в рамках Угоди про асоціацію між Європейським Союзом та Україною. Правовий вимір конституційної та кримінальної юрисдикції в Україні та світі. Перші юридичні читання : матеріали Всеукр. дистанційної конф., присвяч. 20-річчю створення екон.-правового ф-ту (27 квіт., 2018 р., м. Одеса) : зб. тез доп. ; ОНУ ім. І.І. Мечникова, ЕПФ ; уклад. : А.В. Левенець, О.В. Нарожна ; за заг. ред. : Л.О. Корчевна, І.А. Дришлюк. Одеса : Фенікс, 2018 С. 161–166. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/16175/1/161-166.pdf> (дата звернення: 14.08.2023).
8. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство Європейського Союзу: поняття та ознаки. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 9/2021 С. 244–247. URL: http://www.lsej.org.ua/9_2021/62.pdf (дата звернення: 14.08.2023).
9. Климкевич Р. А. Кримінальне процесуальне законодавство України та ЄС: порівняльно-правовий аспект. *Нове українське право*. Вип. 6, Том 1, 2022. С. 154–160. URL: <http://newukrainianlaw.in.ua/index.php/journal/article/view/371/327> (дата звернення: 14.08.2023).
10. Трагнюк О.Я. Принцип субсидіарності за Європейською Конвенцією про захист прав і основних свобод людини 1950 р. *Право України*. 2003. № 1. С. 25–26.
11. Климкевич Р. А. Директиви як джерело кримінального процесуального права Європейського Союзу. *Юридичний вісник*. 2021/2. С. 47–53. URL: http://yurvisnyk.in.ua/v2_2021/5.pdf (дата звернення: 14.08.2023).
12. Рогальська В.В. Регламентация та реалізація права на інформування осіб, щодо яких здійснюється кримінальне переслідування, в контексті забезпечення справедливого судочинства: окремі аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2018. Вип. 2(23). Том 3. С. 266–270. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v2-3_2018/2018_2-3.pdf (дата звернення: 14.08.2023).
13. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України № 4651-VI від 13 квіт. 2012 р. / Відом. Верхов. Ради України. – 2013. – № 9–10, 11–12, 13. – Ст. 88.
14. Єдність судової практик у вимірі стандартів якості кримінального процесуального законодавства України : монографія / за заг. ред. О. Г. Шило ; Най. Акад. прав. наук України, НДІ вивч. проблем злочинності ім. акад. В. В. Сташиса. – Харків : Право, 2023. – 352 с.
15. Directive 2010/64/EU of the European Parliament and of the Council of 20 October 2010 on the right to interpretation and translation in criminal proceedings. OJ L 280, 26.10.2010, p. 1–7. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:280:0001:0007:en:PDF> (дата звернення: 14.08.2023).
16. Directive 2011/99/EU of the European Parliament and of the Council of 13 December 2011 on the European protection order. sOJ L 338, 21.12.2011, p. 2–18. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:338:0002:0018:en:PDF> (дата звернення: 14.08.2023);
17. Directive 2012/13/EU of the European Parliament and of the Council of 22 May 2012 on the right to information in criminal proceedings, OJ L 142, 1.6.2012, p. 1. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:142:0001:0010:en:PDF> (дата звернення: 14.08.2023).
18. Directive 2012/29/EU of the European Parliament and the Council of October 2012 establishing minimum standards on the rights, support and protection of victims of crime, and replacing Council Framework Decision 2001/220/JHA. OJ L 315, 14.11.2012, p. 57–73. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2012:315:0057:0073:EN:PDF> (дата звернення: 14.08.2023).
19. Directive 2013/48/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2013 on the right of access to a lawyer in criminal proceedings and in European arrest warrant proceedings, and on the right to have a third party informed upon deprivation of liberty and to communicate with third persons and with consular authorities while deprived of liberty. OJ L 294, 6.11.2013, p. 1–12. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2013:294:0001:0012:en:PDF> (дата звернення: 14.08.2023).
20. Directive 2014/41/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 regarding the European Investigation Order in criminal matters, OJ L 130, 1.5.2014, p. 1–36. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:02014L0041-20220313&qid=1654121493928&from=en> (дата звернення: 14.08.2023).
21. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union, OJ L 127, 29.4.2014, p. 39–50. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32014L0042&qid=1541682532524&from=EN> (дата звернення: 14.08.2023).
22. Directive (EU) 2016/343 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2016 on the strengthening of certain aspects of the presumption of innocence and of the right to be present at the trial in criminal proceedings. OJ L 65, 11.3.2016, p. 1–11. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0343> (дата звернення: 14.08.2023);
23. Directive (EU) 2016/800 of the European Parliament and of the Council of 11 May 2016 on procedural safeguards for children who are suspects or accused persons in criminal proceedings. OJ L 132, 21.5.2016, p. 1–20. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L0800> (дата звернення: 14.08.2023).
24. Directive (EU) 2016/1919 of the European Parliament and of the Council of 26 October 2016 on legal aid for suspects and accused persons in criminal proceedings and for requested persons in European arrest warrant proceedings. OJ L 297, 4.11.2016, p. 1–8. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32016L1919> (дата звернення: 14.08.2023).